Prieskumníci slobody

Žofia Dubová

Dubová, Ž.: Prieskumníci slobody. In: *Ostium*, roč. 14, 2018, č. 1.

Tri výňatky z pôvodného textu *Hra:na* (2016)[1] sú ohraničenými priehľadmi do mojej tvorby. V istom zmysle sa dajú chápať ako pokračovanie či rozšírenie obrazov – alebo naopak. Je to text, ktorý tu funguje ako samostatná entita napriek tomu, že jeho pôvod sa viaže na maľbu, resp. na moje myslenie o obrazoch a ich esencii. Nech by som sa akokoľvek snažila, nedá sa to oddeliť od môjho myslenia o svete a živote. A to je myslenie, čo ide rovnako cez ruky, ako aj cez hlavu. Text aj obrazy sú odrazom mojich zážitkov, skúseností a názorov, mnohých pretúlaných hodín, mnohých hodín presedených pri knihách, pred plátnom a počítačom – či už v mĺkvom dialógu, v rozhodnom procese maľby či v nesmelom, ale úprimnom pokuse o verbálny transfer. Jednoducho odrazom toho, čo je mnou.

Píšem text, ale vidím obraz. A dúfam, že sa ukáže aj vám.

Rozľahlosť krajiny
Krajina je otvoreným priestorom, ktorý nemá začiatok ani koniec. V mojom chápaní je práve toto jedna z jej najsilnejších kvalít. Je to zjednocujúci pojem toho, čo je vonku, ako aj fenomenologická pôvodnosť, „rozmer možného vyjavovania sa vecí a ich vzhľadu“.[2] Otvorenosť, potenciál nekonečna, ktorý v sebe skrýva tajomné diaľky nespočetných ciest, zeleň lesov, sviežosť lúk, vrcholky hôr a úbočia skál či rozbúrené moria a zabudnuté pláže. Miesta, ktoré sú rovnako reálne, ako aj ireálne, lebo sa tu stiera hranica medzi materialitou a imateriálnom, medzi zážitkom a predstavou, medzi maľbou, obrazom a životom. Táto rozľahlosť, nesmiernosť, veľkoleposť krajiny tu vyvstáva akosi potichu, potajomky. Ani neviem, kedy vstúpila a zrazu je tu, ohromná vo svojej komplexnosti. Čosi mi navráva, že tu bola odjakživa, akoby ma prestupoval „nejaký bezmenný hlas: potom by mi naň stačilo nadviazať, pokračovať vo vete, nebadane sa vložiť do jeho pomĺk, akoby mi bol dal znamenie, keď sa na okamih pozastavil“.[3] Je to mimoriadny a zvláštny moment, keď sa mi darí vnímať viac a zároveň menej, keď sa mi darí vnímať to, čo krajina zahŕňa, všetko, čo zahŕňa v jednom. Je ťažké a ojedinelé, možno takmer nemožné dosiahnuť tento druh zážitku. Veci vnímame v ich mnohosti, resp. bežne vnímame mnohosť vecí, rôznych vecí naraz. Ak sa sústredím len na jedinú, iba tým potvrdzujem to, že to je stav výnimočný, že v takomto prípade vyberám jednu vec, iba jednu vec z mnohých, ktoré v danú chvíľu odkladám bokom.[4] „… Krajina ako to, čo zhromažďuje a zároveň oddeľuje, čo rovnako zjednocuje ako rozptyľuje, presnejšie v rozptýlení zjednocuje a v zjednotení rozptyľuje, poskytuje vychádzajúcim veciam miesto a hranice, ktorými sa v nejakom obryse ‚ustanovujú‘ a voči sebe navzájom vymedzujú a zároveň jedna s druhou hraničia; krajina necháva otvorenú štruktúru napätia toho, že všetky veci vychádzajú najavo spolu pohromade a zároveň jedna vedľa druhej.“[5]

Ak je krajina priestorom bez začiatku a konca, potom nemá ani stred, ani žiadne hranice. Existuje vôbec také miesto? Je možný taký priestor? Ja ho nachádzam v dvoch rovinách. Jednou rovinou je mentálny priestor, krajina v mysli každého (mysliaceho) človeka. Druhá je tá vonku. No v podstate sú obe rovnaké, minimálne prepojené. „Keby v tejto nesmiernosti (čo nemá začiatok ani koniec, ani stred) niekto kráčal nekonečne dlhú dobu a prešiel nespočetné tisíce míľ, nachádzal by sa, vzhľadom na túto nesmiernosť, na tom istom mieste; a keby svoj pochod opakoval a dospel by o desať

nekonečien ďalej, aj tak by sa nachádzal v tejto nesmiernosti na tej istej ceste a na tom istom mieste a nebol by ani o jediný krok bližšie ku koncu alebo k naplneniu svojho zámeru…“[6] Tým je zodpovedaná načrtnutá otázka „Kde?“, lebo takáto krajina je všade a nikde.

Malosť domova

Ale ako človek môže prebývať v tejto rozľahlosti tak, aby ho úplne nepohltila, aby sa celkom nestratil? Ako sa dá chodiť v nekonečne? „Človek je doma v jedinej krajine. Niektorý obsiahnu dve či tri krajiny, ale nie viac. Každá, aj keď malá pamiatka miesta, kde sme doma, je dôležitejšia než veľká pamiatka inej krajiny. Ale aj tak potrebujeme jazdiť do cudziny – kvôli porovnaniu, kvôli spoznaniu malosti domova i uvedomeniu si, kam patríme.“[7] Práve táto malosť domova je kľúčová. Je to vtedy, keď už nechcem obsiahnuť viac, keď to, čo je tu, čo mám, stačí. Je to priestor, ktorý ma formoval, ktorý som formovala ja. Je to vzájomnosť poznania. Malosť domova, zdanlivá bezvýznamnosť, známa do posledného detailu, istým spôsobom vzdoruje veľkolepej a vznešenej rozľahlosti krajiny napriek tomu, že je jej súčasťou. Je priesečníkom všetkých ciest, štartovacím bodom, miestom vstupu do tejto rozľahlosti, začiatkom poznania a uvedomenia si veľkosti a dôležitosti priestoru, ktorý ma obklopuje. Ale tak, ako je pohyblivý človek, aj toto poznanie putuje s ním.

Keď sa pozerám na hory, akoby som bola uhranutá. Nemôžem odtrhnúť zrak, musím sa dívať, musím vnímať, musím prijímať. Je to absolútna biela zasnežených úbočí, mnohotvárna šeď skál, ktoré postupne hrajú všetkými farbami a modrá neba, ktoré je pozadím a odrazom. Neviem, či je to práve farebnou redukciou, ale veci sa mi zdajú jasnejšie, akoby bolo jednoduchšie ich uchopiť. Hory sú jedným z mojich domovov. Sú zvrásneným povrchom, plné ohybov, trhlín, priepastí, výbežkov, tieňov a záhad, v ktorých sa dá ľahko skryť alebo sa stratiť. Sú hlboké aj otvorené zároveň. Vytvárajú „jedinečný, mnohorozmerný priestor, ktorého jednotlivé časti spolunažívajú v simultánnosti hĺbky a vyžarovania“.[8] Je to tektonika strmých, grandióznych, niekedy ponurých a niekedy prívetivých skalných scenérií. Je to prechod z hustých lesov, ktoré sa nečakane roztvárajú a ukazujú vyvstávajúce masívy. Vrcholy jeden vedľa druhého, striedajúce sa štíty rôznych veľkostí a tvarov, avšak vždy smerujúc hore. Sú neuveriteľne pokojné, akoby všetok čas bol iba ich, no napriek tomu ukrývajú ohromujúcu dynamiku, silu, energiu. Sú stále aj premenlivé, z hodiny na hodinu dokážu meniť svoju tvár. Sú slobodné, tak ako ja v nich.

Diaľka a pohľad

Diaľka je odstupom, „vidieť znamená *mať v odstupe*“[9]. Ide tu o dvojakosť vzťahu pohľadu a diaľky. Pohľad *do* diaľky, poetická metafora, má v sebe niečo zo sna, neprítomné a nepolapiteľné. Ako jeho protiklad tu je pohľad *z* diaľky, pohľad, ktorý sa snaží všetko obsiahnuť a definovať. „Čím viac zjavov takto obsiahneme jediným pohľadom, tým istejšie, slobodnejšie a povznášajúcejšie bude naše presvedčenie o poriadku, ktorý všetko čo najlepšie vyrovnáva.“[10] Diaľku, a teda aj horizont vnímam najmä pohľadom. Pohľad samotný je mimoriadne zaujímavý a dosť komplikovaný fenomén, mnohoznačný, záleží len na tom, z ktorej strany sa naň zameriame. Pohľad obsahuje dve stránky veci – toho, kto sa díva, a toho, ktorý je pozorovaný. Tieto pozície sa navzájom nevylučujú, práve naopak, pri vzájomnom pohľade sa podmieňujú. Pohľad druhého mi umožňuje zjavovať sa sebe samému, pričom pohľad ako taký ostáva skrytý. „Pohľad, ktorý ma vidí, pripisujem druhému, tým ale nemá byť povedané, že naozaj prináleží druhému, lebo druhý svoj vlastný pohľad nevidí, a preto si ho nemôže privlastniť.“[11] Komu potom patrí? Pohľad je ako pingpongová loptička presúvajúca sa medzi nami, z jedného na druhého a zase naopak, stále dokola. „Pohľad je teda neviditeľný fenomén *na ceste*, ukazuje sa v pohybe, prebieha určitú dráhu.“[12] Počas toho, ako putuje, sa mení. Premenlivosť pohľadu je zakódovaná v jeho kvalite. V pohľade môže byť otázka, rozkaz, obdiv, výzva, vzdor. Pohľad môže byť aj zbraňou, keď preniká cez všetky vrstvy, žiada si druhého, odhaľuje jeho tajomstvo, jeho jadro. A naopak. „Ak ma môže pohľad druhého tak pálčivo zaujať, tak preto, že svedčí o nedostatku a núdzi, že rozkazuje svojou prosbou, že je skôr znepokojený ako panovačný, že si sám nikdy nestačí.“[13] Pohľad si sám nestačí. Ako to? Ak sa dívam do diaľky, akoby sa môj pohľad strácal

v modrastých prechodoch, akoby sa do nich vsakoval. No ak by bol horizont zrkadlom, odrážal by môj pohľad späť. Niečo by sa doň však dostalo, stopy, čiastočky hviezdneho prachu či záblesky spomienok a niečo by tam zanechal, niečo zo mňa. Bola by to obojstranná výmena, mĺkvy dialóg, tušená súhra vychádzajúca z otvorenej vzájomnosti. „… zjavovanie zjavujúceho sa obracia vždy k druhému, ktorý, len čo sa sám začne ukazovať, neukazuje sa už nikdy iba sám zo seba, ale zo spoločného základu, ktorý zdieľa s tým, komu sa ukazuje.“[14] Pohľadom sa otváram svetu, otváram sa druhému. Je to pohľad, ktorý kopíruje náš spoločný priestor, premenlivý terén, ktorý vyvstáva zo vzdialenej prítomnosti.

Tak, ako sa predo mnou otvára rozľahlosť krajiny, otvára sa mi diaľka v celej svojej kráse. Pozorujem ju, hĺbam a postupne sa ma zmocňuje. Možno je to tým, že sa do nej projektujem, a možno je to tým, že o nej snívam. Akoby sa videla tam, v neznáme, v bohatej prázdnote neohraničenosti, lebo diaľka nepozná hraníc. Nie je to však neznámo, ktoré desí, ale také, ktoré môže prekvapiť, neznámo, ktoré obohacuje, napĺňa. Diaľka, tak ako hrana, je aj tajomstvom. A keďže človek je tvor zvedavý, čo je tajomné, je aj príťažlivé. Čiže diaľka, rovnako ako horizont, je metaforou otvorenej možnosti, i keď obe majú svoje špecifiká. To, čo v sebe ukrýva, zatiaľ ostáva nepoznané. Ukazuje však horizont. Horizont je viac dvojzmyslom, je zjavením diaľky a v tejto nedosiahnuteľnosti aj ostáva napriek tomu, že je na dosah, takmer na dosah ruky a určite na dosah očí.

Diaľka je aj melodickou témou. Melodická téma „nie je nikdy ničím substanciálnym, nemôže byť uzavretá do nijakej kvality, nijakého konečného súboru kvalít, ale je napriek tomu princípom dovoľujúcim pospájať rôzne zjavy takým spôsobom, že sa môže objaviť tá istá individuálna realita, že sa môže znova objavovať, byť rozpoznaná a identifikovaná.“[15] Diaľka je možnosťou existencie sveta za svetom. Je to nádej, že tento priestor nie je obmedzený len na to, čo dokážem uchopiť, ale že je tu niečo, čo ma presahuje, že je tu niečo viac. Je to nádej, že táto ďalekosť je v nás, že sme obráteným svetom, ktorý ukrýva nekonečno. „… my sami sme vystavení i tým najväčším diaľkam – ktoré sú našimi vlastnými diaľkami.“[16] Diaľka je tam, v obraze – diaľka je tu, vo mne.

Literatúra

BERNET, R.: Fenomén a neviditelné (pohled). In: *Fenomén jako filosofický problém. Sborník prací k filosofii Jana Patočky a Eugena Finka*. Praha: OIKOYMENH 2000.
CÍLEK, V.: *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán 2010.
DUFOURCQ, A.: Merleau-Pontyho estetika. In: *Filozofia*, roč. 70, 2015, č. 9.
FINK, E.: *Bytí, pravda, svět*. Praha: OIKOYMENH 1996.
FOUCAULT, M.: *Rád diskurzu*. Bratislava: Agora 2006.
KOYRÉ, A.: *Od uzavřetého světa k nekonečnému vesmíru*. Praha: Vyšehrad 2004.
MATOUŠEK, A.: *Vnitřek lesa, lesní charaktery – Julius Mařák a umění krajinomalby*. Praha: Artefactum 2007.
MERLEAU-PONTY, M.: *Oko a duch a jiné eseje*. Praha: Obelisk 1971.
SUCHAREK, P.: *Fenomenológia stretnutia*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2015.

Poznámky

[1] Text patrí k rovnomennej sérii obrazov.
[2] FINK, E.: *Bytí, pravda, svět*. Praha: OIKOYMENH 1996, s. 125.
[3] FOUCAULT, M.: *Rád diskurzu*. Bratislava: Agora 2006, s. 7.
[4] FINK, E.: *Bytí, pravda, svět*, c. d., s. 125.
[5] Tamže, s. 124 – 125.
[6] KOYRÉ, A.: *Od uzavřetého světa k nekonečnému vesmíru*. Praha: Vyšehrad 2004, s. 157, cit. podľa: GUERICKE, S.: Magdeburské experimenty, s. 65.
[7] CÍLEK, V.: *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán 2010, s. 214.
[8] SUCHAREK, P.: *Fenomenológia stretnutia*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2015, s. 146.

[9] MERLEAU-PONTY, M.: *Oko a duch a jiné eseje.* Praha: Obelisk 1971, s. 12.
[10] MATOUŠEK, A.: *Vnitřek lesa, lesní charaktery – Julius Mařák a umění krajinomalby*. Praha: Artefactum 2007, s. 91.
[11] BERNET, R.: Fenomén a neviditelné (pohled). In: *Fenomén jako filosofický problém. Sborník prací k filosofii Jana Patočky a Eugena Finka*. Praha: OIKOYMENH 2000, s. 30.
[12] BERNET, R.: Fenomén a neviditelné (pohled), c. d., s. 30.
[13] Tamže, s. 31.
[14] Tamže, s. 33.
[15] DUFOURCQ, A.: Merleau-Pontyho estetika. In: *Filozofia*, roč. 70, 2015, č. 9, s. 754.
[16] SUCHAREK, P.: *Fenomenológia stretnutia*, c. d., s. 146 s.

Žofia Dubová
e-mail: zofi.dubova@gmail.com